

Jatibadhak Parishkar

AND

JATILAKSHAN PARISHKAR

COMPILED BY

Shrotriy Naiyaik Shri LOKA NATH SHARMA.

VILLAGE GANGAULI.

जातिवाधक परिष्कारः ।

जातिलक्षण परिष्कारश्च ।

गङ्गौलीग्रामनिवासिश्रोत्रिय नैयायिक

श्रीलोकनाथशर्मकृतः ।

काश्याम्

अपर यन्त्रालये मुद्रितः ।

सन् १९०० । प्रकाः १८२२ ।

जयमहावीर ॥

जातिवाधक परिष्कारः ॥

प्रणम्यगुर्वङ्घ्रिसरोजयुग्मं पादारविन्दं जनकात्मजा
याः ॥ परिष्कृतिं जातकवाधकस्य श्रीलोकनाथः प्रकरोति
काश्याम् ॥ १ ॥ व्यक्तेरभेदस्तुल्यत्वं सङ्करोऽथानव
स्थितिः । रूपहानिरसम्बन्धो जातिवाधकसङ्ग्रहः । इतिद्रव्य
किरणावल्यामुक्तमुदयनाचार्यैः । व्यक्तेरभेदइति, यस्यव्य
क्तेरभेदस्तस्यनजातित्वमितिभावः । व्यक्तेः, स्वाधिकरणस्य,
निष्ठत्वंषष्ठ्यर्थः, अभेदः, एकत्वं, तच्चनिष्ठत्वसम्बन्धावच्छि
न्नस्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्ननिरूपकतात्व निष्ठावच्छेदकता
भिन्नावच्छेदकत्वा निरूपितनिरूपकतानिष्ठावच्छेदकताभि
न्नाधिकरणतात्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकत्वा निरूपि
ताधिकरणतानिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकत्वानिरूपिता
श्रयनिष्ठावच्छेदकताभिन्नवृत्तितात्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नाव
च्छेदकत्वानिरूपितवृत्तिता निष्ठावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगि
तात्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितप्रतियोगि
तानिष्ठावच्छेदकताभिन्नभेदत्वनिष्ठावच्छेदकता भिन्नाव
च्छेदकत्वानिरूपिता या वैशिष्ट्यानवच्छिन्नस्वनिष्ठावच्छे

२ जातिबाधक परिष्कारः ।

दकदकतानिरूपितनिरूपकता निष्ठावच्छेदकतानिरूपिता
 धिकरणतानिष्ठावच्छेदकता निरूपिताश्रयनिष्ठावच्छेदका
 तानिरूपितवृत्तितानिष्ठावच्छेदकर्ता निरूपितप्रतियोगिता ।
 निष्ठावच्छेदकता निरूपितभेदत्वनिष्ठावच्छेदकतानिरूपि
 ता, प्रतियोगिता, तन्निरूपकाभावरूपं, भेदश्चव्यासज्यवृ
 त्तिधर्माद्यनवच्छिन्न प्रतियोगिताकोबाध्यस्तेन गगनघटो
 भयभेदादेर्गगनेसत्वेपिनक्षतिः ॥ तथाच स्वाश्रयनिष्ठता
 साभावः स्वस्मिन् जातित्वबाधकइतितस्यार्थः । एकमात्रवृ
 त्तित्वं जातित्वाभावानुमापकमितिफलितार्थः । अनुमानंय
 था गगनत्वनजातिः एकमात्रवृत्तित्वात्, रूपवादिति, एकमा
 त्रवृत्तित्वञ्चवस्तुविशिष्टत्वं, वैशिष्ट्यञ्चस्ववृत्तित्वस्वभिन्नावृ
 त्तित्वोभयसम्बन्धेनेति, । अथवाभेदविशिष्टान्यत्वंनत्,
 शिष्टचञ्चस्वप्रतियोगितासामानाधिकरण्यस्व सामानाधि
 रण्योभयसम्बन्धेन, गगनघटोभयभेदमादायगगनत्वेभेदादि
 शिष्टत्ववारणाय भेदप्रतियोगिताविशिष्टत्वस्यनिवेशः, वै
 शिष्टचञ्चस्वनिरूपकत्वस्वाधिकरणावृत्तित्वोभयसम्बन्धेन,
 गगनघटोभयभेदेस्वप्रतियोगिताया द्वितीयसम्बन्धविरहान्नत
 मादायदोषः, । अथवा एकत्ववृत्तिप्रतियोगिताकत्वस्यभेदे
 निवेशः, वृत्तित्वञ्चस्वावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगिता
 कपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्व स्वनिरूपकानुयोगितानिरू
 पितानिरूपकतावच्छेदकता त्वावच्छिन्नप्रतियोगिताकपर्या
 प्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वोभयसम्बन्धेन, स्वंप्रतियोगिता,
 गगनघटोभयभेदीय प्रतियोगितायाउक्तोभयसम्बन्धेनैकत्व

जातिबाधक परिष्कारः । ३

वृत्तित्वविरहादोषः, घटत्वेनगगनभेदीयप्रतियोगिताया
 आद्यसंसर्गोघटत्वगतैकत्वे, द्वितीयसंसर्गस्तुगगनत्वगतैकत्वे,
 इतितस्याअप्युक्तोभयसंसर्गेणैकत्ववृत्तित्व विरहान्नतद्भेदमा
 दायापिदोषः, ॥ तुल्यत्वमिति, तच्चतुल्यव्यक्तिवृत्तित्वं,
 अन्यूनानतिरिक्ताश्रयकत्वमितियावत्, जातिविशिष्टत्वंमिति
 फालितार्थः, वैशिष्ट्यञ्चस्वभिन्नत्वस्व व्यापकत्वस्वव्याप्य
 त्वैतन्नितयसम्बन्धेन, स्वव्याप्यत्वञ्चस्वाभाववदवृत्तित्वं, स्व
 व्यापकत्वञ्च स्वसमानाधिकरणभेदप्रतियोगितानवच्छेदक
 त्वं, घटत्वंकलसत्त्वंनविभिन्नसामान्य, मन्यथाघटत्वस्योक्त
 संसर्गेणकलसत्वविशिष्टत्वेन, कलसत्वस्योक्तसम्बन्धेनघट
 त्वविशिष्टत्वनैकस्यापिजातित्वंनस्यात्, विभिन्नजातिकल्पना
 याञ्चघटपदशक्यतावच्छेदकता घटत्वस्य, उतकलसत्वादेः,
 एकशेषस्यकर्तुमशक्यत्वा, दितिविनिगमनाविरहेण सर्वेषां
 शक्यतावच्छेदकत्वेनघटपदस्यनानार्थत्वंस्यात्, अनेकशक्यता
 वच्छेदककल्पनयागौरवञ्चस्या, दितिभावः, अनुमानप्रकार
 श्रघटत्वंनकलसत्वभिन्नघटेतरासमवेतजातित्वात्, यन्नैवंतन्नै
 वयथाद्रव्यत्वमिति, अथवा घटत्वमुक्तत्रितयसंसर्गेणजातिवि
 शिष्टत्वाभाववत्, गुणभिन्नत्वेसतिसमवेतत्वात्, क्रियावदि
 ति ॥ सङ्करइति, ननुकिंजातित्वबाधकंसाङ्कर्यं, नतावत्
 परस्परात्यन्ताभावसमानाधिकरणत्वे सत्येकाधिकरणवृत्ति
 त्वं, परस्परत्वस्यानुगतस्यदुर्वचत्वात्, अथजातिविशिष्टत्व
 मेवतत्, वैशिष्ट्यञ्चस्वसमानाधिकरण्यस्वाभावसामानाधि
 करण्य स्वसमानाधिकरणात्यन्ताभावप्रतियोगित्वै तन्नितय

४ जातिवाधक परिष्कारः ।

सम्बन्धेन, पृथिवीत्वे घटजलगतद्वित्वनिरूपितसाङ्कर्यवारणाय वस्तुविशिष्टत्वमपहायजातिविशिष्टत्वमुपात्तं, स्वसामानाधिकरण्यञ्च समवायसम्बन्धावच्छिन्नस्वनिष्ठनिरूपकतानिरूपिताधिकरणतावन्निरूपितसमवायस्वरूपातिरिक्तसम्बन्धानवच्छिन्नवृत्तित्वं, कालिकसम्बन्धेन घटत्वाधिकरणे पटपटत्वस्ववृत्तित्वेन घटत्वनिरूपितसाङ्कर्यस्यादतो निरूपकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, कालिकेन घटत्वसमानाधिकरणपटत्वे घटत्वनिरूपितसाङ्कर्यवारणाय वृत्तितायां समवायस्वरूपातिरिक्तसम्बन्धानवच्छिन्नत्वनिवेशः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशे भूतत्वं न जातिः भूतत्वनिरूपितसाङ्कर्यादित्वनुमाने भूतेतरासमवेतत्वे सति भूतनिष्ठभेदप्रतियोगितानिरूपितसमवायसंसर्गावच्छिन्नावच्छेदकत्वाभावरूपपक्षतावच्छेदकाश्रये घटभेदे हेतुभावेन स्वमते स्वरूपासिद्धिः स्यात्, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशे भूतत्वजातित्वमते स्वरूपासिद्धिः स्यादतः, स्तथानिवेशः, । स्वाभावसामानाधिकरण्यञ्च स्वनिष्ठसावच्छिन्नावच्छेदकत्वा निरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावनिष्ठस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्ननिरूपकताकाधिकरणतावन्निरूपितसमवायस्वरूपातिरिक्तसम्बन्धानवच्छिन्नवृत्तित्वं, घटवृत्तित्वविशिष्टद्रव्यत्वाद्यभावमादाय पृथिवीत्वे द्रव्यत्वनिरूपितसाङ्कर्यवारणाय प्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वा निरूपितत्वनिवेशः, संयोगादिव्यधिकरणसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकद्रव्यत्वाभावमादायोक्तदोषवारणाय प्रतियो

जातिबाधक परिष्कारः । ५

गितायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, कालिकेनद्रव्यत्वाभावाधिकरणेघटेवृत्तौ घटत्वेद्रव्यत्वनिरूपितसाङ्कर्यवारणायनिरूपकतायां स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, द्रव्यत्वाभाववतिकर्मणिकालिकेनवृत्तौघटत्वेउक्तदोषवारणायवृत्तितायां समवायस्वरूपातिरिक्तसम्बन्धानवच्छिन्नत्वनिवेशः, वृत्तितायांसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशेउक्तानुमानेउक्तपक्षतावच्छेदकाश्रये घटभेदेहेत्वभावेनस्वमतेस्वरूपासिद्धिः स्यात्, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशेपरमतेस्वरूपासिद्धिः स्या, दतस्तथानिवेशः, । स्वसमानाधिकरणाभावप्रतियोगित्वञ्च स्वनिष्ठसमवायसम्बन्धावच्छिन्ननिरूपकताकाधिकरण तावन्निरूपितस्वरूपसंसर्गावच्छिन्नवृत्तितावदभावीय सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगित्वं, कालिकेनघटत्वाधिकरणजलवृत्ति पृथिवीत्वाभावप्रतियोगिपृथिवीत्वेघटत्वनिरूपितसाङ्कर्यवारणायनिरूपकतायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, कालिकेनघटत्वसमानाधिकरणपृथिवीत्वाभावप्रतियोगिपृथिवीत्वे उक्तदोषवारणायवृत्तितायांस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, घटत्वसमानाधिकरणपटवृत्तित्वविशिष्टद्रव्यत्वाभावप्रतियोगिद्रव्यत्वे उक्तदोषवारणायप्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितत्वनिवेशः, घटत्वसमानाधिकरणसंयोगसम्बन्धावच्छिन्न प्रतियोगिताकद्रव्यत्वाभावप्रतियोगिद्रव्यत्वे उक्तदोषवारणायप्रतियोगितायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, इतिचेन्न भूतत्वमूर्तत्वोभयं

६ जातिबाधक परिष्कारः ।

नजातिरितिप्राचीनमते भूतत्वेजातिविशिष्टत्वरूपसाङ्कर्यासम्भवादिति, ॥ अत्रोच्यते, वस्तुविशिष्टत्वमेवसाङ्कर्यं, वैशिष्ट्यश्चस्वाभावाधिकरणविशिष्टत्वस्य विशिष्टाधिकरणवृत्त्यभावप्रतियोगित्वस्यविशिष्टाधिकरण विशिष्टत्वस्य निष्ठाभावप्रतियोगित्वाभावैतच्चतुष्टयसम्बन्धेन, घटत्वेपृथिवीत्वनिरूपितसाङ्कर्यवारणायाद्यसम्बन्धनिवेशः, तत्रवैशिष्ट्यश्चस्वाभाववत्त्वसम्बन्धेन, अभावीयप्रतियोगितावच्छेदकसम्बन्धश्चस्वनिष्ठाभावीय सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्न प्रतियोगित्वविशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वं, प्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितत्वानिवेशेऽक्तानुमानेपरमते स्वरूपासिद्धिः स्यात्, मूर्तत्वाभावाधिकरणगगनस्य स्वनिष्ठघटवृत्तित्वविशिष्टभूतत्वाभावीयप्रतियोगित्वविशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वसम्बन्धेनभूतत्वेसत्त्वादतस्तन्निवेशः, मूर्तत्वाभावाधिकरणगगनस्य स्वनिष्ठाभावीयसंयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगित्वविशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वसम्बन्धेन परमते भूतत्वेसत्त्वेनोक्तदोषः स्यादतः प्रतियोगितायांसमवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वानिवेशे उक्तानुमानेस्वमतेस्वरूपासिद्धिः स्यात्, मूर्तत्वाभावाधिकरणगगनस्य स्वनिष्ठाभावीयतादृशप्रतियोगित्वसम्बन्धेनोक्तपक्षतावच्छेदकाश्रयघटभेदेसत्त्वादतस्तन्निवेशः, स्वाभावाधिकरणेत्यत्रस्वाभावश्च सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगिताकोबोध्यः, पृ

जातिबाधक परिष्कारः । ७

यिवीत्वनिष्ठप्रतियोगिताकपटवृत्तित्व विशिष्टपृथिवीत्वाभा
वाधिकरणघटविशिष्टघटत्वेपृथिवीत्व निरूपितसाङ्कर्यवा
रणायप्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितत्व
निवेशः, संयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकपृथिवीत्वा
भावाधिकरणघटविशिष्टघटत्वे उक्तदोषवारणायप्रतियो
गितायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, । पृथिवीत्वे
घटत्वनिरूपितसाङ्कर्यवारणाय द्वितीयसम्बन्धनिवेशः,
तत्रवैशिष्ट्यश्चाधेयतासम्बन्धेन, आधेयताचस्वाभाववत्त्वस
म्बन्धेन, अभावीयप्रतियोगितावच्छेदकसम्बन्धश्चस्वनिष्ठा
भावीयसावच्छिन्नावच्छेदकत्वा निरूपितसमवायसम्बन्धाव
च्छिन्नप्रतियोगित्व विशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्ति
त्वं, प्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितत्वा
निवेशेऽवतानुमानेपरमतेमूर्त्त बाधिकरणमनसः अनिष्ठघ
टवृत्तित्वविशिष्टमूर्त्तत्वाभावीय प्रतियोगित्वविशिष्टसमवा
यसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वसम्बन्धेन मूर्त्तत्वेऽसत्त्वेनोक्तसम्ब
न्धेनस्वविशिष्टाधिकरणाप्रसिद्धाहेत्वसिद्धिः स्यादतस्त
न्निवेशः, मूर्त्तत्वाधिकरणमनसः स्वनिष्ठसंयोगसम्बन्धाव
च्छिन्नप्रतियोगिताकमूर्त्तत्वाभाव प्रतियोगित्वविशिष्टसमवा
यसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वसम्बन्धेन मूर्त्तत्वेऽसत्त्वेनोक्तसम्ब
न्धेनस्वविशिष्टाधिकरणाप्रसिद्धयोक्तदोषः स्या, दतःसमवा
यसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, प्रतियोगितायांसमवायसम्ब
न्धावच्छिन्नवृत्तित्वानिवेशेऽवतानुमानेमूर्त्तत्वस्य मूर्त्तेतरासमवे
तत्वेऽस्ति मूर्त्तानिष्ठभेदप्रतियोगितानिरूपितसमवायसम्बन्धा

८ जातिबाधक परिष्कारः ।

वच्छिन्नावच्छेदकत्वाभाववत्वेन हेतौ प्रविष्टतया स्वमते हेत्वसिद्धिः स्यात्, तादृशावच्छेदकत्वाभावाधिकरणघटभेदाधिकरणमनसः स्वनिष्ठाभावीयतादृशप्रतियोगित्वसम्बन्धेन घटभेदे सत्वेनोक्तसम्बन्धेन स्वविशिष्टाधिकरणाप्रसिद्धे, रतस्त्वनिवेशः, स्वविशिष्टाधिकरणनिष्ठाभावप्रतियोगित्वञ्च सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नबोध्यं, घटत्वसमानाधिकरणपटवृत्तित्वविशिष्टपृथिवीत्वाभावप्रतियोगिपृथिवीत्वे घटत्वानिरूपितसाङ्कर्यवारणाय प्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपित्वनिवेशः, घटत्वसमानाधिकरणसंयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकपृथिवीत्वाभावप्रतियोगिपृथिवीत्वे उक्तदोषवारणाय प्रतियोगितायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वनिवेशः, । घटत्वे पटत्वानिरूपितसाङ्कर्यवारणाय तृतीयसम्बन्धनिवेशः, तत्राद्यवैशिष्ट्यञ्चाधेयतासम्बन्धेन, आधेयताचक्षाभाववत्त्वसम्बन्धेन, अभावीयप्रतियोगितावच्छेदकसम्बन्धश्च स्वनिष्ठाभावीयसावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगित्वविशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वं, प्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितत्वनिवेशे मूर्त्तत्वाधिकरणघटस्य स्वनिष्ठपटवृत्तित्वविशिष्टमूर्त्तत्वाभावीयप्रतियोगित्वविशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वसम्बन्धेन मूतत्वे सत्वेन परमते उक्तसम्बन्धेन स्वविशिष्टाधिकरणाप्रसिद्धयोक्तानुमाने हेत्वसिद्धिः स्यात्, दतस्त्वनिवेशः, प्रतियोगितायां समवायसम्बन्धा

जातिबाधक परिष्कारः । ९

वच्छिन्नत्वानिवेशे मूर्त्तत्वाधिकरणघटस्यस्वनिष्ठसंयोगसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकमूर्त्तत्वाभावीयप्रतियोगित्वं विशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वसम्बन्धेन परमतेमूर्त्तत्वे सत्त्वेनोक्तसम्बन्धेन स्वाविशिष्टाधिकरणाप्रसिद्धयोक्तानुमानेहेत्वसिद्धिः स्या, दत्तस्तान्निवेशः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वानिवेशे उक्तानुमानेमूर्त्तत्वप्रविष्टतावच्छेदकोक्तधर्माश्रयघटभेदेपटस्य स्वनिष्ठाभावीयतादृशप्रतियोगित्वसम्बन्धेन सत्त्वेनोक्तसम्बन्धेन स्वाविशिष्टाधिकरणाप्रसिद्ध्या स्वमतेहेत्वसिद्धिः स्यादतस्तान्निवेशः, । द्वितीयवैशिष्ट्यञ्च स्वाभाववत्त्वसम्बन्धेन, अभावीयप्रतितावच्छेदकसम्बन्धश्च स्वनिष्ठाभावीयसमवायसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगित्वाविशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वं, प्रतियोगितायां सावच्छिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितत्वानिवेशंमूर्त्तत्वाधिकरणघटस्यस्वनिष्ठपटवृत्तित्वं विशिष्टभूतत्वाभावप्रतियोगित्वं विशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वसम्बन्धेन परमते भूतत्वे सत्त्वेनोक्तसम्बन्धेन स्वाविशिष्टाधिकरणविशिष्टत्वाभावादुक्तानुमानेपरमतेस्वरूपासिद्धिः स्यादतस्तान्निवेशः, प्रतियोगितायां समवायसम्बन्धावच्छिन्नत्वा निवेशेमूर्त्तत्वाधिकरणघटस्यस्वनिष्ठसंयोग सम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकभूतत्वाभावप्रतियोगित्वं विशिष्टसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वं सम्बन्धेन भूतत्वे सत्त्वेनोक्तसम्बन्धेन स्वाविशिष्टाधिकरणविशिष्टत्वा भावादुक्तानुमानेपरमतेस्वरूपासिद्धिः स्यादतस्तान्निवेशः, समवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वानिवेशे

१० जातिबाधक परिष्कारः ।

शेमूर्त्तत्वाधिकरणपटस्य स्वनिष्ठाभावीयतादृशप्रतियोगित्व
सम्बन्धेनोक्तपक्षतावच्छेदकाश्रयघटभेदेसत्त्वेनोक्तसम्बन्धेन
स्वविशिष्टाधिकरणविशिष्टत्वाभावादुक्तानुमानेस्वमतेस्वरूपा
सिद्धिः स्यादतस्तन्निवेशः, ॥ पृथिवीत्वेघटजलगतद्वित्वनिरु
पितसाङ्कर्यवारणायचतुर्थसम्बन्धनिवेशः, तत्रस्वनिष्ठा
भावीयप्रतियोगिता स्ववृत्तिजातित्ववत्त्वसम्बन्धावच्छिन्ना
बोध्या, प्रतियोगितानिष्ठप्रतियोगिताच स्वसमानाधिकर
णजातित्वसम्बन्धावच्छिन्नाबोध्या, प्रतियोगितायांस्ववृत्ति
जातित्वसम्बन्धावच्छिन्नत्वानिवेशेमूर्त्तत्वनिष्ठाभावीय स्वरू
पसम्बन्धावच्छिन्नभूतत्वनिष्ठप्रतियोगितायाः स्वसमानाधि
करणजातित्वसम्बन्धेन परमतेभूतत्वेसत्त्वेनतादृशप्रतियोगि
त्वाभावविरहादुक्तानुमानेपरमते स्वरूपासिद्धिरतस्तन्निवे
शः, प्रतियोगितानिष्ठप्रतियोगितायां स्वसमानाधिकरण
जातित्व सम्बन्धावच्छिन्नत्वानिवेशे उक्तानुमानेस्वमतेमूर्त्तत्व
निष्ठाभावीय स्ववृत्तिजातित्वरूपव्यधिकरणसम्बन्धावच्छि
न्नभूतत्वनिष्ठप्रतियोगितायाः स्वरूपेणभूतत्वेसत्त्वेन तादृ
शप्रतियोगित्वाभावविरहात्स्वरूपासिद्धिरतस्तन्निवेशः ,
मूर्त्तत्वनिष्ठाभावीय स्ववृत्तिजातित्वरूपव्यधिकरणसम्बन्धा
वच्छिन्नघटानिष्ठप्रतियोगितायाजातित्ववादिमतेस्वसमानका
लीनजातित्वसम्बन्धेनभूतत्वेसत्त्वेनतत्सम्बन्धेनतादृशप्रतियो
गित्वाभावविरहादुक्तानुमानेपरमतेस्वरूपासिद्धिरतः स्वस
मानकालीनत्वंपरित्यज्य स्वसमानाधिकरणत्वं जातित्वे
निवेशितं, अथस्वत्वस्थाननुगतत्वादस्यकेनरूपेणसंसर्गता, न

जातिबाधक परिष्कारः । ११

तावद्वृत्तितावदभावीयतादृशसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिता
 तात्वावच्छिन्नतादृशसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकसामान्या
 भावत्वेन, अन्यथाघटनिरूपितवृत्तितावदभावीय स्ववृत्ति
 जातित्वसम्बन्धावच्छिन्नभूतत्वनिष्ठप्रतियोगितायाः परमते
 स्वसमानाधिकरणजातित्व सम्बन्धेनभूतत्वेसत्वेनतादृशप्रति
 योगितासामान्याभावविरहादुक्तानुमानेपरमते स्वरूपासि
 द्धिः स्यात्, नापिवृत्तितावदभावीयतादृशसम्बन्धावच्छिन्न
 प्रतियोगितानिष्ठतादृशसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभा
 वत्वेन, अन्यथाघटजलगतद्वित्वनिरूपितवृत्तितावदभावी
 य स्वनिष्ठजातित्वरूपव्यधिकरणसम्बन्धावच्छिन्नघटनिष्ठ
 प्रतियोगितानिष्ठस्वसमानाधिकरणजातित्व रूपव्यधिकरण
 सम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावस्य पृथिवीत्वेसत्त्वेनघ
 टजलगतद्वित्वनिरूपितसाङ्कर्यस्या, दितिचेन्न उभयावृ
 त्तिधर्मनिष्ठावच्छेदकतानिरूपिताश्रयानिष्ठावच्छेदकतानि
 रूपितवृत्तितात्वनिष्ठावच्छेदकता निरूपितवृत्तितानिष्ठाव
 च्छेदकतानिरूपितायास्ववृत्तिजातित्व सम्बन्धावच्छिन्नप्र
 तियोगितानिष्ठस्वसमानाधिकरणजातित्व सम्बन्धावच्छि
 न्नप्रतियोगितातन्निरूपकाभावत्वेनसंसर्गता, मूर्तत्वरूपत
 द्वाक्तिनिरूपितवृत्तितावदभावीयप्रतियोगित्वन्नास्तीत्यभा
 वमादायभूतत्वेहेतुसिद्धिः, नचमूर्तत्वजातित्वाभाववादिमते
 मूर्तत्वनिष्ठाभावीयस्ववृत्तिजातित्व सम्बन्धावच्छिन्नप्रतियो
 गितायाः केवलान्वयितयातादृशप्रतियोगितावच्छेदकत्वं ला
 घवात् केवलप्रतियोगितात्वस्यैवेति मूर्तत्वरूपतद्वाक्तिनिरू

१२ जातिबाधक परिष्कारः ।

पितृवृत्तितावदभावीय स्ववृत्तिजातित्वसम्बन्धावच्छिन्नप्रति
योगितात्वावच्छिन्नप्रतिभोगित्वा प्रसिद्ध्योक्तानुमानेस्वरू
पासिद्धिरितिवाच्य मुभयावृत्तिधर्मनिष्ठावच्छेदकतानिरू
पिताश्रयनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितवृत्तितात्वनिष्ठावच्छेद
कतानिरूपितवृत्तितानिष्ठावच्छेदकता निरूपिताभावत्व
निष्ठावच्छेदकता निरूपिताभावनिष्ठावच्छेदकताभिन्नप्र
तियोगितात्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकत्वा निरूपि
तायास्ववृत्तिजातित्व सम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगितानिष्ठ
स्वसमानाधिकरणजातित्व सम्बन्धावच्छिन्नाप्रतियोगिता,
तन्निरूपकाभावत्वेनैवसंसर्गत्वाच्चकोपिदोषः, । वृत्त्यनिया
मकसम्बन्धस्यच प्रतियोगितावच्छेदकत्वमावश्यक, मन्यथाग
गननगगनपरममहत्परिमाणादितिवाक्यस्यप्रामाण्यंनस्यात् ,
तथाहिगगनपरममहत्परिमाणस्यनकस्यापि जनकत्वमितित
न्निरूपितजन्यत्वा प्रसिद्ध्यातदभावस्यगगनेबोधयितुमशक्य
त्वात्, प्रतियोगितावच्छेदकत्वस्वीकारेचजन्यत्वसंसर्गवच्छि
न्नप्रतियोगिताकगगनपरममहत्परिमाणाभावस्य गगनेबोध
नसम्भवान्नतद्वाक्यस्य प्रामाण्यानुपपत्तिः, । एवंपक्षीवृक्षं
गच्छति, नाभाव, मितिवाक्यस्यप्रामाण्यानुरोधेन वृत्त्यनिया
मकसम्बन्धस्य प्रतियोगितावच्छेदकत्वंस्वीकरणीय, मन्यथा
ऽभावनिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वा प्रसिद्ध्या
तद्वाक्यजन्यबोधासम्भवेनतद्वाक्यस्य प्रामाण्यंनस्यात्, प्रति
योगितावच्छेदकत्वस्वीकारेच निरूपितत्वसम्बन्धावच्छि
न्नप्रतियोगिताकाभावाभाववत्समवाय सम्बन्धावच्छिन्न

जातिबाधक परिष्कारः । १३

वृत्तितावत्संयोगजनकक्रियानुकूलकृतिमान्पक्षी, त्याकार
 कबोधसम्भवान्नतद्वाक्यस्य प्रामाण्यानुपपत्तिरिति ॥ अथ
 भूतत्वंजातिः मूर्तत्वनिरूपितसाङ्ख्य्यादित्यनुमानेभूतत्वस्य
 केनरूपेणपक्षता, नतावत्भूतभिन्नासमवेतत्वेसतिसकलभूत
 समवेतत्वेन, स्वमतेतादृशपक्षतावच्छेदकस्याप्रसिद्धत्वात्, ना
 पिभूतेतरासमवेतत्वेन, घटत्वादावंशतोवाधात्, स्वरूपासि
 द्देश्च, पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्येनसाध्यसिद्धेरुद्देश्यत्वे
 घटभेदान्तर्भावेणसिद्धसाधनंस्यात्, समवेतत्वस्यपक्षतावच्छे
 दककुक्षावन्तर्भावेपिरूपान्तर्भावेणतदुर्वारमेव, भूतपदशक्य
 तावच्छेदकत्वेनापिनपक्षता, स्वमतेवहिरिन्द्रियग्राह्यविशेषगु
 णस्यैवभूतपदशक्यतावच्छेदकत्वेन तत्रोक्तहेतुविरहात्, स्वरू
 पासिद्धिः स्यात्, भूतपदस्यनानार्थकतयागणविशेषवृत्ति
 वैजात्यस्यापिभूतपदशक्यतावच्छेदकत्वमितितदन्तर्भावेणवाध
 स्वरूपासिद्धीच, पक्षतावच्छेदकसामानाधिकरण्येनसाध्यसि
 द्धेरुद्देश्यत्वे भूतपदशक्यतावच्छेदकप्राणित्वरूपोपाधौजाति
 त्वाभावस्यो भयवादिसिद्धत्वेनतदन्तर्भावेणसिद्धसाधनंस्या
 दितिचेन्न भूतेतरासमवेतत्वंसतिभूतनिष्ठभेदप्रतियोगितानि
 रूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्नावच्छेदकत्वाभाववत्वेनपक्षता,
 तादृशपक्षतावच्छेदकश्चघटभेदेप्रसिद्धइति नस्वमतेपक्षतावच्छेद
 काप्रसिद्धिः, व्यधिकरणसम्बन्धस्यप्रतियोगितावच्छेदकत्वा
 वच्छेदकत्वानभ्युपगमेनसमवायेनघटभेदवान्नेतिप्रतीतिसिद्ध
 समवायसम्बन्धावच्छिन्न घटभेदनिष्ठावच्छेदकतानिरूपित
 प्रतियोगिताकभेदस्याप्रसिद्धत्वादिति, ॥ अथवाभूतेतरा
 समवेतत्वेसति भूतनिष्ठभेदप्रतियोगितानिरूपितस्याप्यनाधि

१४ जातिबाधक परिष्कारः ।

करणसम्बन्धेनसमवेतत्वं विशिष्टावच्छेदकत्वाभाववत्त्वमेव पक्षतावच्छेदक, मितिनस्त्वमतेपक्षतावच्छेदकाप्रसिद्धिः, तादृशपक्षतावच्छेदकस्य घटभेदेप्रसिद्धत्वादिति, । यद्वा मनोवृत्तीतरत्वे सति पृथिव्यादिपञ्चवृत्तिधर्मत्वेन पक्षता, पक्षतावच्छेदकश्च पृथिव्यादिपञ्चकान्यतमत्वे प्रसिद्धः । द्रव्यत्वान्तर्भावेण बाधस्वरूपासिद्धिवारणाय सत्यन्तमिति, ॥ मूर्त्तत्वं निरूपितसाङ्कर्यादित्यत्रापि मूर्त्तत्वस्य नापकृष्टपरिमाणत्वेन प्रवेश, स्तन्निरूपितसाङ्कर्याप्रसिद्धेः, । किन्तु मूर्त्तेतरासमवेतत्वे सति मूर्त्तनिष्ठभेद प्रतियोगितानिरूपितसमवायसम्बन्धावच्छिन्ना वच्छेदकत्वाभाववत्त्वेन, मूर्त्तेतरासमवेतत्वे सति मूर्त्तनिष्ठभेद प्रतियोगितानिरूपितसामानाधिकरण्यसम्बन्धेन समवेतत्वं विशिष्टावच्छेदकत्वाभाववत्त्वेन, गगनाद्वृत्तित्वे सति पृथिवीजलतेजोवायुमनोवृत्तिधर्मत्वेन वा प्रवेशः, तादृशपक्षतावच्छेदकश्च गगनभेदे पृथिव्यादिचतुष्टयमनोऽन्यतमत्वे वा, प्रसिद्धः, । अन्यतमत्वं, ऊच तत्तद्व्यक्तिभेदावच्छिन्नप्रतियोगिताकभेदरूप, मखण्डोपाधिरूपम्वे, त्वन्यदेतत्, अखण्डोपाधित्वञ्च स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नवृत्तित्वे सति, समवायभिन्नत्वे सति, भावत्वमिति ॥ केचित्तु, जातिविशिष्टत्वमेव साङ्कर्यं, वैशिष्ट्यञ्च सामानाधिकरण्यस्वाभावसामानाधिकरण्यस्वसामानाधिकरण्यात्पक्षाभावप्रतियोगित्वैतद्विषयसम्बन्धेन, भूतत्वमूर्त्तत्वोभयं न जातिरिति प्राचीनमतस्यायमभिप्रायः । तथा हि भूतत्वमूर्त्तत्वोभयत्वं जातित्वाभावसामानाधिकरूपं वस्तुविशिष्टत्वात्, घटत्वं नीलघटपटान्यतरत्वोभयत्ववदित्यनुमानेन तादृशोभयत्वे जा

जातिबाधक परिष्कारः । १५

तित्वाभावसामानाधिकरण्यसिद्धौ विनिगमनाविरहादुभय
तत्तातिताभावसिद्धिः । अविभुवृत्तिसंयोगेवैजात्यं स्वी
कृत्यतादृशविजातीयसंयोगस्य क्रियाकारणत्वकल्पनयैवगग
नादौक्रियावारणसम्भवात्, समवायेनक्रियाम्प्रतितादात्म्ये
नमूर्त्तत्वेनकारणत्वस्थानङ्गीकारा, नमूर्त्तत्वजातिसिद्धौविनिगम
कविरहइति, । तत्रवस्तुवैशिष्ट्यञ्चस्ववृत्तित्वस्वविशिष्टवृत्ति
त्वोभयसम्बन्धेन, वैशिष्ट्यञ्चस्वसामानाधिकरण्यव्याप्यत्व
व्यापकत्वान्यतरसम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकस्वाभाववत्वो
भयसम्बन्धेन, स्वविशिष्टवृत्तित्व सम्बन्धेनपटतद्घटसंयोग
रूपवस्तुविशिष्टघटत्वत्वेव्यभिचारोऽतः स्ववृत्तित्वनिवेशः, स्व
वृत्तित्वसम्बन्धेनघटत्वरूपवस्तुविशिष्टघटत्वत्वेव्यभिचारोऽतः
स्वविशिष्टवृत्तित्वनिवेशः, स्वाभाववत्वसम्बन्धेनघटत्वविशिष्ट
पटत्ववृत्तावुक्तद्वयसम्बन्धेनघटत्वरूपवस्तु विशिष्टघटत्वपटत्वो
भयत्वेव्यभिचारोऽतःसामानाधिकरण्यनिवेशः, स्वसामाना
धिकरण्य सम्बन्धेनस्वविशिष्टघटत्ववृत्तित्वस्ववृत्तित्वद्वयसम्ब
न्धेनघटत्वरूपवस्तुविशिष्टघटत्वत्वेव्यभिरोऽतस्तादृशान्यतरस
म्बन्धावच्छिन्न प्रतियोगिताकस्वाभावनिवेशः, व्याप्यत्वस
म्बन्धावच्छिन्न प्रतियोगिताकस्वाभावसम्बन्धेनघटत्वविशि
ष्टपृथिवीत्ववृत्तावुक्तद्वयसम्बन्धेनघटत्वात्मकवस्तु विशिष्ट
घटत्वपृथिवीत्वोभयत्वेव्यभिचारः, व्यापकत्वसम्बन्धावच्छि
न्नप्रतियोगिताकस्वाभावसम्बन्धेनपृथिवीत्व विशिष्टघटत्ववृ
त्तावुक्तद्वयसम्बन्धेनपृथिवीत्वात्मकवस्तुविशिष्ट घटत्वपृथि
वीत्वोभयत्वेव्यभिचारो, तस्तादृशान्यतरसम्बन्धावच्छिन्न प्र
तियोगिताकस्वाभावनिवेशः, ॥ अथवाभूतत्व मूर्त्तत्वोभय

१६ जातिबाधक परिष्कारः ।

त्वंजातित्वाभावसमानाधिकरणंवस्तुविशिष्टान्य त्वेसतिवस्तु
विशिष्टत्वात्, घटत्ववदित्यनुमानेनभूतत्वमूर्त्तत्वोभयत्वेजाति
त्वा भावसामानाधिकरण्यसिद्धौविनिगमनाविरहादुभयत्र
जातित्वाभावसिद्धिः, घटत्वपृथिवीत्वोभयत्वेव्यभिचारोऽतः
सत्यन्तम्, तत्रवैशिष्ट्यञ्चस्त्वृत्तित्वस्वविशिष्टवृत्तित्वोभय
सम्बन्धेन, वैशिष्ट्यञ्चस्वभिन्नत्वस्वव्यापकत्वोभवसम्ब
न्धेन, स्ववृत्तित्वसम्बन्धेनमूर्त्तत्वरूपवस्तुविशिष्टतादृशोभय
त्वेस्वरूपासिद्धिरतः स्वविशिष्टवृत्तित्वनिवेशः, स्वविशिष्ट
त्तित्वसम्बन्धेन पृथिवीत्वात्मकवस्तुविशिष्टतादृशोभयत्वेस्व
रूपासिद्धिरतः स्ववृत्तित्वनिवेशः, व्यापकत्वसम्बन्धेनमूर्त्त
त्वविशिष्टमूर्त्तत्ववृत्तितादृशोभयत्वे उक्तद्वयसम्बन्धेनमूर्त्तत्वात्म
कवस्तुविशिष्टस्वरूपासिद्धिरतः स्वभिन्नत्वनिवेशः, स्वभि
न्नत्वसम्बन्धेनमूर्त्तत्वविशिष्टभूतत्ववृत्तितादृशोभयत्वे उक्तद्वय
सम्बन्धेनमूर्त्तत्वात्मकवस्तुविशिष्टस्वरूपासिद्धिरतः स्वव्याप
कत्वनिवेशः, । घटत्वत्वेव्यभिचारवारणायवस्तुविशिष्टत्व
निवेशः, तत्रवैशिष्ट्यञ्चस्त्वृत्तित्वस्वविशिष्टवृत्तित्वोभयस
म्बन्धेन, सम्बन्धघटकवैशिष्ट्यञ्चस्वभिन्नत्वस्वसामानाधिक
रण्योभयसम्बन्धेन, स्वविशिष्टवृत्तित्वसम्बन्धेन पृथिवीत्वा
त्मकवस्तुविशिष्टघटत्वत्वेव्यभिचारोऽतः स्ववृत्तित्वनिवेशः,
स्ववृत्तित्वसम्बन्धेन घटत्वात्मकवस्तुविशिष्टघटत्वत्वेव्यभिचा
रोऽतः स्वविशिष्टवृत्तित्वनिवेशः, सामानाधिकरण्यसम्ब
न्धेन घटत्वविशिष्टघटत्ववृत्तिघटत्वत्वेउक्तद्वयसम्बन्धेनघट
त्वात्मकवस्तुविशिष्टेव्यभिचारोऽतः स्वभिन्नत्वनिवेशः, स्व
भिन्नत्वसम्बन्धेन घटत्वविशिष्टपटत्ववृत्तिघटत्वपटत्वोभयत्वे

जातिबाधक परिष्कारः । १७

उक्तद्वयसम्बन्धेन घटत्वात्मकवस्तुविशिष्टेव्यभिचारोऽतः स्व
सामानाधिकरण्यनिवेशः, इत्याहुः ॥ अनवस्थितिरिति, सा
चजातेर्जातिमत्त्वेबाधिका, तत्रसामान्यत्वंजातिः सामान्यत्व
त्वंजातिरित्यादिरीत्याऽनवस्थानसम्भवति, सामान्यत्वस्यैक
मात्रवृत्तित्वेनैवजातित्वबाधात्, किन्तुघटत्ववृत्तिजातित्वस्यजा
तित्वेघटत्वतद्वृत्तिजातित्वोभयवृत्तिजातित्वं, पुनस्तस्यजा
तित्वेघटत्वतद्वृत्ति जातित्वतादृशोभयवृत्तिजातित्वैताद्वितय
वृत्तिजातित्वं, स्वीकरणीय, मितिरीत्यासाबोध्या, सामान्यत्वं
यदिसामान्यंस्यात्तदासामान्यवृत्तिनस्यात्, घटत्ववत्, यतो न
सामान्यवृत्तित्वाभाववदतो न सामान्यमितिरीत्या सामान्यत्वे
सामान्यभेदसिद्धिरिति, ॥ रूपहानिरिति, साचविशेषस्यजा
तिमत्त्वेबाधिका, विशेषत्वजातिस्वीकारे, रूपस्य, जातिभिन्न
त्वेसतिजातिरहितत्वेसतिसमवेतत्वरूपस्य विशेषलक्षणस्य
हानिः स्यादितिभावः, अथवारूपस्य, स्वतोव्यावर्तकत्वस्य
व्याघात, इत्यर्थः, अयंभावःस्वमतेतद्व्यक्तित्वेनैवविशेषस्य
परमाणौपरमाण्वन्तरभेदसाधनेहेतुत्वं, तन्निष्ठतद्व्यक्तित्वञ्च
तादात्म्येनसैवव्यक्ति, रन्त्यस्यदुर्वचत्वा, दितिस्वेनरूपेण
भेदानुमापकतानिरावाधा, विशेषत्वजातिस्वीकारेतुतेनरू
पेणैवहेतुत्वंवाच्यं जातिमन्निष्ठव्यावर्तकतायाजाल्यवच्छिन्न
त्वनियमात्, तथाचव्यभिचारः स्यात्, तत्ताविशिष्टविशेष
त्वस्यचहेतुतावच्छेदकत्वंनसम्भवति तत्तारूपसमानाधिकर
णव्याप्यतावच्छेदकधर्मान्तरघटितत्वादिति ॥ असम्ब
न्धइति, समवायाभावयार्जातिमत्त्वेप्रतियोगितानुयोगितान्य
तरसम्बन्धावच्छिन्न प्रतियोगिताकसमवायाभावोबाधकइ

१८ जातिबाधक परिष्कारः ।

त्यर्थः, नचसमवायत्वाभावत्वजातिमतेऽनुयोगितयासमवाय
स्यसमवायादौसत्वात्कथं तदिति वाच्यं समवायपदेन जातिभि
न्नप्रतियोगिकत्वविशिष्टसमवायस्यविवच्छिन्नत्वात्, अनुयो
गितासम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकतादृशसमवायाभाववति
रूपादौव्यभिचारवारणाय प्रतियोगित्वं निवेशितं, प्रति
योगितासम्बन्धावच्छिन्नप्रतियोगिताकतादृश समवायाभाव
वतिगगनेव्यभिचारवारणानुयोगित्वं निवेशितं, । समवाय
पदं जातिप्रतियोगिकसमवायेतरसमवायपर, मितितुनसत्,
समवायस्यैकतयातदप्रसिद्धेः, नचैवं सामान्यत्वजातिमतेपि
तादृशान्यतरसम्बन्धावच्छिन्न प्रतियोगिताकतादृशसमवाय
भावस्य सामान्ये सत्त्वेन तत्र जातिमत्वबाधकत्वसम्भवादनव
स्थायास्तत्त्वव्यर्थमिति वाच्यं जातिभिन्नेत्यत्र जातिपदमसमवे
तवृत्तिजातिपर, मितिसामान्यत्वस्यासमवेतवृत्तित्वाभावेन ता
दृशाभावस्य सामान्ये विरहात्तस्यावश्यकत्वं, नचासमवेतवृत्ती
तिव्यर्थमिति वाच्यमखण्डाभावघटकतया तत्सार्थक्यादिति, ॥
वस्तुतस्तु समवेतवृत्त्यनुयोगितासम्बन्धावच्छिन्न प्रतियोगिता
कसमवायाभावस्य जातिमत्वबाधकत्वमितितदर्थः, समवाय
त्वाभावत्वजातिमतेपिसमवायाभावा निष्ठानुयोगितायाः सम
वेतावृत्तित्वेन तादृशानुयोगितासम्बन्धावच्छिन्नसमवायाभा
वस्य तत्र सत्वात्, तस्य तत्र जातिमत्वबाधकत्वमुपपन्नमिति ॥ इति
गङ्गौलीग्रामनिवासिमैथिल श्रोत्रिय नैयायिकोपाध्यायोपना
मक श्रीलोकनाथशर्मकृत जातिबाधकपरिष्कारः ॥ समाप्तः ॥
करकरभनिशेश युते शकैऽश्विनसितै चतुराननसत्तिथौ ।
विधुसुतस्य दिन परिपूर्णतां गतमिदं गिरिजापतिपत्तने ॥

अथसामान्यनिरूप्यते, तल्लक्षणञ्च
मवेतत्वम् । संयोगादिवारणायसत्यन्तम्,
प्रतियोगित्वेसतिप्रागभावाप्रतियोगित्वम्,
दिवारणायानेकसमवेतत्वमिति, घटभेदा
सामान्यमपहायसमवायसम्बन्धावच्छिन्नवृ
मुक्तं, तच्चवस्तुविशिष्टत्वं, वैशिष्ट्यञ्च
न्नसमवेतत्वोभयसम्बन्धेन, विभुद्वयसंयो
णायसंयोगभिन्नत्वेसतीत्यपिलक्षणेनिवेश्य
मवेतरहितत्वेसतिवस्तुविशिष्टत्वं, समवाय
स्तुविशिष्टत्वात्, तल्लक्षणं, वैशिष्ट्यञ्च
ति, ॥ यद्वासत्ताव्यापकतावच्छेदकपदा
मत्वंतत्, व्यापकताचसमवायनेति, ॥
नित्यसमवेतवृत्तिधर्मवत्त्वन्तत्, द्रव्यत्वम
वारणायावृत्त्यन्तं, विशेषत्वमादायातिव्या
न्त, मिति, ॥ सामान्यञ्चत्रिविधंपरा,
दात्, तत्रपरलक्षणमपरलक्षणञ्चजातिविशि
परलक्षणेवैशिष्ट्यञ्च स्वभिन्नत्वस्वव्याप्यत्
ति, अपरलक्षणेचस्वभिन्नत्वस्वव्याप्यत्वद्वय
परापरलक्षणञ्चजातिविशिष्टत्वं, वैशिष्ट्य
स्वभिन्नजातिव्याप्यत्व स्वभिन्नजातिव्या
म्बन्धेनेति, ॥ परंसत्ता, अपरंघटत्वं, परा
कमिति ॥ इति सामान्यनिरूपणम् ।
जातिलक्षणम्